

Elif Aksu Kaya (1977, İstanbul -)

Saint Joseph Fransız Lisesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi Uzay Mühendisliği bölümünden mezun oldu. Mühendisliğin yanı sıra 2002'den bu yana Fransızca ve İngilizce dillerinde yazılı ve sözlü çeviri yapıyor. Kitap çevirileri arasında Lenin'den *Edebiyat ve Sanat Üzerine* (Payel Yayınevi, 2008), Boris Vian, Georges Simenon ve çocuklar için bir matematik kitabı bulunmaktadır.

Elif Aksu Kaya'nın Fransızcadan yaptığı *Yıkılış* çevirisi ilk kez yayımlanmaktadır.

Eserin orijinal adı:

La Débâcle

EMILE ZOLA

YIKILIŞ

ROMAN

TÜRKÇESİ

ELIF AKSU KAYA

yordam
edebiyat

Yordam Edebiyat: 50 • **Yıkılış** • Emile Zola
ISBN 978-605-172-309-9 • *Türkçesi*: Elif Aksu Kaya • *Düzeltilme*: Didem Gerçek
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni*: Gönül Göner
Birinci Basım: Kasım 2018
© Elif Aksu Kaya, 2018; © Yordam Kitap, 2018

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Çağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **W:** www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat
instagram.com/yordamkitap

Baskı: İnkılâp Kitabevi Baskı Tesisleri (Sertifika No: 10614)
Çobançeşme Mah. Altay Sok. No: 8
Yenibosna - Bahçelievler / İstanbul
Tel: (0212) 496 11 11

YIKILIŞ

ROMAN

EMİLE ZOLA ROMANLARI

İlk Dönem Romanları

1. *La Confession de Claude – Claude'un İtirafı* (Yayımlanış tarihi: 1865)
2. *Le Vœu d'une Morte – Ölü Bir Kadının Dileği* (1866)
3. *Thérèse Raquin – Thérèse Raquin* (1867)
4. *Les Mystères de Marseille – Marsilya'nın Gizemleri* (1867)
5. *Madeleine Férat – Madeleine Férat* (1868)

Rougon-Macquart Dizisi

1. *La Fortune des Rougons – Rougon'ların Yükselişi* (1871)
2. *La Curée – Tazı Payı* (1872)
3. *Le Ventre de Paris – Paris'in Karnı* (1873)
4. *La Conquête de Plassans – Plassans Papazı* (1874)
5. *La Faute de l'Abbé Mouret – Rahip Mouret'nin Günahı* (1875)
6. *Son Excellence Eugène Rougon – Ekselansları Eugène Rougon* (1876)
7. *L'Assommoir – Meyhane* (1877)
8. *Une Page d'Amour – Bir Aşk Sayfası* (1878)
9. *Nana – Nana* (1880)
10. *Pot-Bouille – Apartman* (1882)
11. *Au Bonheur des Dames – Kadınların Mutluluğuna* (1883)
12. *La Joie de Vivre – Yaşama Zevki* (1884)
13. *Germinal – Germinal* (1885)
14. *L'Oeuvre – Eser* (1886)
15. *La Terre – Toprak* (1887)
16. *Le Rêve – Hülya* (1888)
17. *La Bête Humaine – İçimizdeki Hayvan* (1890)
18. *L'Argent – Para* (1891)
19. *La Débâcle – Yıkılış* (1892)
20. *Le Docteur Pascal – Doktor Pascal* (1893)

Üç Şehir Dizisi

1. *Lourdes* – Lourdes (1894)
2. *Roma* – Roma (1896)
3. *Paris* – Paris (1898)

Dört İncil Dizisi

1. *Fécondité* – Döl Bereketi (1899)
2. *Travail* – Emek (1901)
3. *Vérité* – Gerçek (1903)
4. *Justice* – Adalet (tamamlanmadı)

EMILE ZOLA HAKKINDA

Çocukluğu ve Gençliği

Emile Zola, 2 Nisan 1840'ta Paris'te dünyaya gelir. Babası İtalyan mühendis François Zola, annesi Fransız Emilie Aubert'dir. Zola üç yaşındayken, aile Fransa'nın güneyindeki Aix-en-Provence kentine taşınır. Baba François Zola bu kent için büyük bir su kanalı projesi tasarlar; belediye Zola'nın projesine onay verir ve bugün de aynı adı taşıyan Zola barajının yapımı için çalışmalara başlanır. Fakat projenin başlamasından kısa bir süre sonra, Emile Zola yedi yaşındayken, babası hayatını kaybeder. Babanın beklenmedik ölümü, o güne dek rahat bir yaşam süren Zola ailesini büyük borçlarla karşı karşıya bırakır. Maddi güçlüklerin yanı sıra, anne Zola eşinin kanal projesindeki haklarını tescil ettirmek için yıllarca sürecek bir hukuk mücadelesine girer.

Emile Zola ortaokulda burslu olarak okuduğu Bourbon Koleji'nde geleceğin ünlü ressamı Cézanne ve bilimci Jean-Baptistin Baille ile tanışır. Zola, Cézanne ve Baille, "üç ayrılmazlar" adını alacak denli yakın arkadaş olur. Edebiyatla bu yaşlarda ilgilenmeye başlayan Zola, Alexandre Dumas ya da Eugène Sue gibi dönemin çok okunan yazarlarını yutarcasına okumaktadır. Daha sonra bir öğretmeni sayesinde Victor Hugo'yu, Lamartine'i, Alfred de Musset'yi keşfeder ve Musset'nin etkisiyle ilk şiirlerini yazmaya başlar.

1857 yılında babasının ardından ikinci ölüm acısını yaşar ve çok sevdiği anneannesini kaybeder. Hem bu ölümün etkisi hem de ailenin maddi durumunun iyice bozulmasıyla birlikte anne Zola Paris'e taşınmaya karar verir ve ertesi yıl oğlunu da yanına alır. Emile Zola yeniden Paris'e geldiğinde 18 yaşındadır. Bir yandan

burslu olarak lisede okumakta, diğer yandan şiir ve tiyatro oyunları yazmaktadır. Okul hayatı parlak değildir. Diplomasını almak için geçmesi gereken olgunluk sınavında (*bakalorya*) başarısız olur ve okulu bırakır.

Düşük bir maaşla doklarda kâtip olarak çalışmaya başlar. Fakat 1860-61 kışında ağır bir ruhsal bunalım geçirerek işten ayrılır. Yaklaşık iki yıl sefalet derecesinde yoksul bir hayat yaşar. Fransız tarihçi ve edebiyat eleştirmeni Henri Guillemin, *Zola: Efsane ve Gerçek* adlı kitabında, yazarın yirmi-yirmi iki yaşlarını kapsayan bu dönemin onun yazgısında belirleyici bir önem taşıdığını belirtir. Guillemin'e göre, ileride "yoksulların tarafı"ndan kulaktan dolma bilgilerle bahsetmemesini bu yıllara borçludur Zola, çünkü açlığın, soğğun, pis ve sefil otellerin ne olduğunu yaşayarak öğrenmiştir.

1862 yılında kâtip olarak Hachette Yayınevi'nde çalışmaya başlar, kısa sürede reklam şefliğine yükselir. Maddi durumu düzelmeye başlamıştır. Babasından dolayı İtalyan uyruğunda olan Zola, Fransız vatandaşlığını da aynı yıl içinde alır. Bu dönem aynı zamanda gazete yazarlığına adım attığı ve ilk kitap eleştirilerini yayımlamaya başladığı dönemdir.

İlk kitabı olan *Ninon'a Öyküler* 1864'te yayımlanır. Hachette Yayınevi'nde edebiyat ve düşünce dünyasının önemli kişileriyle tanışan Zola, buradaki laik ve liberal ortamdan etkilenir. Siyasi görüşleri açısından inançlı bir cumhuriyetçidir. Goncourt Kardeşler ya da Sainte-Beuve gibi ünlü yazarlarla yazışmaya başlar. Özellikle Taine ve Littré'ye hayranlık duyar. Edebiyat anlayışını oluştururken, en çok Taine'in sanat ve tarih hakkındaki görüşlerinden ve önemli eseri *Deneysel Tıbbın Giriş'i* 1865'te yayımlayan Fransız fizyolojist Claude Bernard'dan etkilenecektir.

Okul arkadaşı Cézanne ile dostluğu Paris'te de sürmekte, Zola onun aracılığıyla Pissarro, Manet gibi *izlenimcilik* akımını geliştiren ressamlarla bir araya gelmektedir. Bu ressamların eserleri Salon'a* kabul edilmediğinde, onların yenilikçiliğini savunan onlarca gazete

* Salon: Paris Güzel Sanatlar Akademisi'nin ilki 1673 yılında düzenlenmiş olan resmi sanat sergisidir. 1800'lerin sonuna dek dönemin en önemli sanat olayı olarak kalmıştır. -ed.

yazısı yazar, bu desteğini yıllarca sürdürür. Edebiyata bakışının şekillenmeye başladığı, doğalcılık (*natüralizm*) akımının ilk düşüncelerini oluşturduğu bu dönemde Zola, izlenimcilerin sanat anlayışına yakınlık duymuştur.

Zola'nın gençlik yıllarıyla ilgili otobiyografik yanlar taşıyan *Claude'un İtirafı* adlı eser 1865'te yayımlanır. 1866 yılında Zola, yaşamını artık yalnızca yazarak sürdürmeye karar vererek Hachette Yayınevi'ndeki işinden ayrılır. Maddi güçlükler yeniden başlamıştır. Çeşitli gazetelerde *Ölü Bir Kadının Dileği*, *Marsilya'nın Gizemleri* gibi tefrika romanlar yayımlar. Ayrıca gazete yazılarını da sürdürmekte, başta II. İmparatorluğa muhalif *La Tribune* olmak üzere birçok gazeteye makaleler göndermektedir. Bu dönemin en önemli verimi, ilk büyük romanı sayılan *Thérèse Raquin*'in yayımlanışı olur. Bu roman önceki kitaplarından daha büyük bir başarı kazanır ve kısa sürede ikinci baskıyı yapar.

Rougon-Macquart Dizisi

1869 Zola'nın yaşamında bir dönüm noktasıdır. 1893'e dek, yani tam 24 yıl boyunca sürdüreceği ağır bir çalışmaya bu yıl başlar Zola: İkinci İmparatorluk dönemini her yönüyle anlatmayı amaçladığı yirmi kitaplık bir dizi tasarlar. Diziye *Rougon ve Macquart Aileleri: İkinci İmparatorluk Döneminde Bir Ailenin Doğal ve Toplumsal Tarihi* adını verir. Dizinin yedinci kitabı olan ünlü romanı *Meyhane*'ye yazdığı önsözde, bu çalışmanın planını 1869'da yaptığını, sonra da çok sıkı bir şekilde uyguladığını yazar.

Hayranı olduğu Flaubert'e ilk mektubunu da bu dönemde yazmıştır. İki yazar daha sonra çok sıkı dost olur, ilişkileri Flaubert'in ölümüne kadar kopmadan sürer. Flaubert'in aracılığıyla dönemin önemli yazarları Alphonse Daudet, Turgenyev ve Maupassant'la da tanışır.

Zola 1870 yılında Gabrielle-Alexandrine Meley ile evlenir. Bu sırada gazetelerde Fransa-Prusya savaşına ve İmparatorluğun politikalarına karşı son derece sert eleştiri yazıları kaleme almaktadır. Savaşın patlak vermesiyle birlikte karısını ve annesini alarak

Marsilya'ya gider. Orada önce kendisi bir gazete çıkarmayı dener, maddi güçlüklerden ötürü yürütemez. Çeşitli gazeteler için muhabirlik yapmaya başlar, önce Bordeaux'da sonra Versailles'da toplanan meclisin çalışmalarını izleyip aktarır.

Rougon-Macquart dizisinin ilk kitabı olan *Rougon'ların Yükselişi* gazetede tefrika edildikten sonra 1871 yılında kitap olarak yayımlanır. Dönemin doğalcı yazarlarını ve izlenimci ressamalarını destekleyen yayıncı Georges Charpentier, Rougon-Macquart dizisinin haklarını satın alır. Böylelikle maddi açıdan rahatlayan Zola, tüm zamanını çalışmasına vererek her yıl düzenli olarak bir roman yayımlamaya başlar. 1872'de *Tazı Payı*, 1873'te *Paris'in Karnı*, 1874'te *Plassans Papazı*, 1875'te *Rahip Mouret'nin Günahı*, 1876'da *Ekselansları Eugène Rougon* yayımlanır. Bu arada makale ve incelemelerine de aralıksız devam etmekte, gazetelerde her yıl iki yüzün üzerinde yazı yayımlamaktadır.

Meyhane romanını yazmaya başladığı 1875 yılında yeniden bir sinirsel rahatsızlık yaşar. Roman 1876 yılında önce gazetede tefrika edilir ve büyük olay olur. Ancak 1877'de kitap olarak yayımlanabilir. *Meyhane*, Zola'ya hem büyük bir ün hem de Paris yakınlarındaki Médan kasabasından bir ev almasını sağlayacak kadar para kazandırır.

1878'de yayımlanan *Bir Aşk Sayfası* romanının başında Rougon ve Maquart ailelerinin soyağaçları ilk kez okura sunulur. 1880'de yayımlanan *Nana* satışa çıktığı gün 55.000 nüsha satılır, tıpkı *Meyhane* gibi sanat ve fikir çevrelerinde bir çalkantı yaratır.

Bu dönemde Zola, kendi edebiyat anlayışını ortaya koymak için arka arkaya makaleler yayımlamaktadır. Bu makaleleri 1880'de *Deneysel Roman* adını verdiği bir kitapta toplar. Bu kitabı *Doğalcı Romanlılar, Tiyatroda Doğalcılık* gibi başka çalışmalar takip eder. Zola, döneminin pozitivist görüşlerinin etkisi altında, giderek bilimselleşen bir çağda ilhamını bilimden alan bir yöntemin romanı ilerleteceğine inanmış, "*doğaya ve insana dair genel bir soruşturma*" olarak gördüğü roman sanatında yöntemi ve gözlemi önemsemiş, doğalcılığın analitik ve deneysel bir yöntemden başka bir şey olmadığını

yazmıştır. Fizyolojik bir yapıt yaratmaktan ya da hayattaki insanlık durumlarını bir hekimin laboratuardaki çalışması gibi tecrübe etmekten söz etmesi eleştirilere konu olarak gülünç ve dogmatik bulunmuştur. Fakat asıl ağır eleştirileri, “Doğalcılık çıplaklıktır” görüşü uyarınca, gerek toplumu gerekse de bireyi, kontrol edemediği itkileri ve tutkularıyla, kötü ve aşağılık yanlarıyla, yüceliğinin yanı sıra sefilliğiyle ortaya koymaktan çekinmediği eserleriyle almıştır.

1880 yılına gelindiğinde, arka arkaya yakın dostu Flaubert’i ve annesini kaybeder. Bu iki ölüm onu derinden etkiler. Hem bu ölümlerin acısı hem de aşırı çalışmanın yorgunluğuyla çok ciddi bir ruhsal ve fiziksel çöküntü yaşar.

1882’de *Apartman*, 1883’te *Kadınların Mutluluğuna* yayımlanır. Bu dönemde Zola’nın ünü giderek Fransa sınırlarını aşmaktadır. 1883 yılında yine yakın dostları olan Manet’yi ve Turgenyev’i kaybeder. Ruhsal olarak zor zamanları sürmektedir. Aynı yıl sosyalist milletvekili Alfred Giard ile tanışır ve onun ikna etmesiyle maden işçileri hakkında bir roman yazmayı tasarlar. 1884 yılında Anzin’e gider, madenlerde bilgi toplamaya başlar, İşçi Partisi’nin toplantılarına katılır. 1884’te yayımlanan *Yaşama Zevki*’nin ardından *Germinal* 1885 yılında yayımlanır. Roman önemli bir başarı kazanır, ancak tiyatro uyarlaması sansüre takılır ve jandarmaların işçilere ateş açtığı sahne nedeniyle yasaklanır. Zola gazetelerde sansüre karşı sert eleştiri yazıları yazar ama oyunun sergilenmesini sağlayamaz.

Sansüre karşı sürdürdüğü mücadelenin bir diğer gerekçesi de bir rahip ile laik bir öğretmen arasındaki gayrimeşru ilişkiyi anlatan romanı nedeniyle bir ay hapse mahkûm edilen doğalcı yazar Louis Desprez’nin durumudur. Zola, Desprez’yi hapisanede ziyaret eder, bir yazarın yazılarından ötürü tutuklanmasını kınayan yazılar yayımlar.

1886 yılında Zola ile Cézanne’in arasını bozduğu ileri sürülen *Eser* adlı roman, 1887’de *Toprak* yayımlanır. *Toprak* beş genç yazarın *Le Figaro* gazetesinde yayımlanan çok şiddetli bir eleştiri yazısına hedef olur. Bu genç yazarları Zola’nın eski arkadaşı olan Alphonse Daudet’nin teşvik ettiği iddia edilmiştir. Yine aynı dönemde ede-

biyatçı dostu Anatole France, Zola hakkında “*Daha önce hiç kimse insanlığı aşığlamak için bu kadar çaba harcamadı,*” diye yazar. Zola aynı gazetede bir yanıt yayımlarsa da bu genç yazarlarla polemige girmekten kaçınır.

1888’de *Germinal*’in tiyatro uyarlaması için bakanlar kurulundan izin çıkar, fakat romanın epeyce kırpılıp yumuşatılarak sahneye aktarılması Zola’yı öfkeliendirir. Tiyatronun yöneticileriyle kavga eder ve ilk gösterime gitmez. Oyun pek sönük bir başarı elde eder. Aynı yıl içinde *Hülya* romanı yayımlanır ve Zola’ya *Légion d’Honneur* nişanı verilir.

1888 yılında genç bir çamaşırcı kız olan Jeanne Rozerot ile birlikte olmaya başlayan Zola’nın, 1889’da Denise adını verdiği kızı, 1891’de Jacques adını verdiği oğlu dünyaya gelir. 1889 yılında birçok resminde yanında görülen köpeği Fanfan’ın ölümü yazarı altüst eder. Aynı yıl Fransız Akademisi’ne üye olmak için adaylığını koyan Zola akademiye kabul edilmez. 1897’ye kadar tam sekiz kez başvuracak ama hiçbirinde alınmayacaktır. Bu sırada Zola’nın kitaplarını yayımlayan İngiliz yayıncı da bazı romanların müstehcen bulunması nedeniyle üç ay hapis cezasına çarptırılır.

1890 yılında Rougon-Macquart dizisinin on yedinci kitabı olan *İçimizdeki Hayvan*, 1891’de ise *Para* yayımlanır. Zola bu romanlardan ilkinin hazırlığını Havre demiryolu işçilerini gözlemleyip lokomotiflerde seyahat ederek, ikincinin hazırlığını ise Paris borsasında günler geçirerek yapmıştır. 1891’de Fransa Edebiyatçılar Derneği’nin başkanlığına seçilir. Başkanlığı döneminde yine özellikle sansür konusunda makaleler, açık mektuplar yayımlar. Aynı yıl karısı Alexandrine, Zola’nın Jeanne Rozerot ile gizli ilişkisini öğrenir ve karı koca arasında büyük bir kriz yaşanır.

1892 yılında II. İmparatorluk’un çöküşünü anlattığı *Yıkılış* adlı romanı yayımlanır ve büyük bir başarı kazanır. 1893’te *Doktor Pascal*’ın yayımlanmasıyla birlikte Rougon-Macquart dizisi sona erer. Yayıncısı Charpentier dizinin bitişini kutlamak için Boulogne ormanında büyük bir ziyafet verir.

Dreyfus Olayı ve Son Yılları

Zola, Rougon-Macquart dizisinin ardından Üç Şehir adını verdiği yeni bir diziye girişir. Modern toplumda dinin yerini tartıştığı üçlemenin ilki olan *Lourdes* 1894'te yayımlanır. Kitap ortaya çıkar çıkmaz gerek kilisenin gerekse sağ cenahın şiddetli eleştirileriyle karşılaşılır, öte yandan bir ayda yüz yirmi bin adet satarak Zola'nın en çok okunan romanlarından biri olur. Dizinin diğer iki kitabı *Roma* 1896'da, *Paris* 1898'de yayımlanır.

Sanatıyla ilgili konularda o güne dek onlarca fikir kavgasına tutuşmuş olan Zola'yı ilk kez doğrudan siyasi bir olayda tutum alma-ya iten Dreyfus olayı yazarın dikkatini bu dönemde çeker. Fransız ordusunda yüzbaşı olan yahudi asıllı Alfred Dreyfus, 1894 yılında casuslukla suçlandığı düzmece bir yargılama süreci sonunda müebbet hapis cezasına çarptırılmış ve cezasını çekmek üzere Şeytan Adası'na gönderilmiştir. Zola önce *Le Figaro* gazetesinde toplumda yükselen yahudi düşmanlığını eleştiren bir yazı yayımlar. Ardından, yüzbaşının suçsuzluğuna inandığı için, unutulmaya yüz tutan bu davayla daha aktif bir biçimde ilgilenmeye başlar ve aynı gazete- de peş peşe üç makale daha yayımlar. Bu makaleler Fransa'da büyük gürültü koparır. 1898 yılında ise cumhurbaşkanına hitaben yazdığı ünlü *J'Accuse (Suçluyorum)* başlıklı açık mektup yayımlanır. Hak- kında dava açılır, bir yıl hapis ve 3000 frank para cezasına çarptırılır. Mahkûmiyet kararı temyize gider, Yargıtay cezayı onaylar. Yakın dostlarının Paris'i terk etmesi için ikna ettiği Zola, cezanın kesinleştiği günün akşamı İngiltere'ye gider ve bir yıl kadar Londra yakınlarında yaşar. 1899 yılında Dreyfus davasının yeniden görül-meye başlanmasıyla Zola da Fransa'ya geri döner. Dreyfus bu kez daha hafif bir cezaya çarptırılır. Zola bu mahkûmiyet kararıyla ilgili de bir makale yayımlar. Dreyfus'ün suçsuzluğu ancak Zola'nın ölü- münden sonra kesinleşir.

Bir yandan bu siyasi kavgayı sürdürürken, diğer yandan da ideal bir toplum için en önemli gördüğü dört başlık olan doğurganlık, çalışma, hakikat ve adalet konularında Dört İncil adını verdiği bir diziye başlar Zola. Dizinin ilk kitabı *Döl Bereketi* 1899'da, ikinci

kitap *Emek* ise 1901’de yayımlanır. İşçi dernekleri bu kitabın şerefine Zola için bir yemek düzenler. Aynı yıl Dreyfus davasıyla ilgili makalelerini, bu konudaki ilk makalelerinden birinin son cümlesi olan ünlü “*Hakikat yürüyor ve onu hiçbir şey durduramayacak*” cümlesine gönderme yaparak *Hakikat Yürüyor* adıyla bir kitapta toplar.

Emile Zola, 28 Eylül 1902 gecesi Paris’teki evinde, baca tıkanıklığının yol açtığı gaz zehirlenmesi sebebiyle hayatını kaybeder. Bu ölümün bir kaza değil Dreyfus olayıyla ilgili bir suikast olduğu konusunda şüpheler doğsa da olay kayıtlara kaza olarak geçer. Zola 5 Ekim 1902’de Montmartre Mezarlığı’na gömülür. Altı yıl sonra, Haziran 1908’de, külleri törenle Panthéon’a nakledilir. Törene katılan Alfred Dreyfus orada silahlı saldırıya uğrar ve yaralanır.

Dört İncil’in üçüncü kitabı olan, Zola’nın Dreyfus olayından esinlenerek yazdığı *Gerçek* yazarın ölümünden sonra yayımlanır, fakat dördüncü kitap olan *Adalet* ne yazık ki tamamlanamamıştır.

ROMANDA SIK GEÇEN ÖZEL İSİMLERİN OKUNUŞLARI

Adolphe	: Adolf	Floing	: Fluan
Auguste	: Oğüst	Fouchard	: Fuşar
Badinguet	: Badenge	Françoise Quittard	: Fransuaz Kitar
Balan	: Balan	Frénois	: Frenua
Bastian	: Bastiyan	Friedrich Karl	: Fridrih Karl
Bazaine	: Bazen	Fröschwiller	: Fröşviler
Bazeilles	: Bazey	Garenne	: Garen
Beaudoin	: Boduan	Gaude	: God
Beaumont	: Bomon	Gilberte Delaherche	: Jilbert Dölaerş
Belfort	: Belfor	Givonne	: Jivon
Bismarck	: Bismark	Goliath Steinberg	: Golyat Steynberg
Bordas	: Borda	Guillaume Sambuc	: Giyyom Sambük
Bouroche	: Buroş	Gutmann	: Gutman
Bourgain-Desfeuilles	: Burgen-Deföy	Hattoy	: Atoy
Buzancy	: Büzansi	Henriette	: Anriyet
Cabasse	: Kabas	Honoré Fouchard	: Onore Fuşar
Carignan	: Karinyan	Iges	: İj
Châlons	: Şalon	Illy	: İli
Charlot	: Şarlo	Jean Macquart	: Jan Makar
Chêne-Populeux	: Şen-Popülö	Jules Favre	: Jül Favr
Chouteau	: Şuto	Lapoulle	: Lapul
Combette	: Kombet	Laurent	: Lorán
Coutard	: Kutar	Lebrun	: Löbrön
Dalichamp	: Dalişan	Loire	: Luar
de Failly	: dö Fayyi	Loubet	: Lube
de Vineuil	: dö Vinöy	Louis	: Lui
de Wimpffen	: dö Vimpfen	Mac-Mahon	: Mak-Maon
Desroches	: Deroş	Maginot	: Majino
Dieulet	: Diyöle	Maqua	: Maka
Donchery	: Donşöri	Margueritte	: Margörit
Félix Douay	: Feliks Due	Maurice Levasseur	: Moris Lövasör
Ducat	: Düka	Metz	: Mess
Dumont	: Dümon	Meuse	: Möz
Edmond Lagarde	: Edmon Lagard	Mézières	: Meziyer
Ermitage	: Ermitaj	Montmartre	: Monmart

Mouzon	: Muzon	Sapin	: Sapen
Mulhouse	: Müluz	Sedan	: Södän
Orties	: Orti	Seine	: Sen
Pache	: Paş	Silvine Morange	: Silvin Moranj
Père-La-Chaise	: Per-La-Şez	Thiers	: Tiyer
Picot	: Piko	Trochu	: Troşü
Prosper	: Prosper	Tuileries	: Tüilri
Raucourt	: Rokur	Turenne	: Türen
Reille	: Rey	Verdun	: Verdän
Reims	: Rens	Versailles	: Versay
Remilly	: Römiyyi	Vinoy	: Vinoy
Rochas	: Roşa	von Gertlauben	: fon Gertlauben
Rose	: Roz	von Moltke	: fon Moltke
Rouen	: Ruan	Vouziers	: Vuziye
Saint-Albert	: Sent-Alber	Weiss	: Vays
Saint-Menges	: Sen-Manj	Wilhelm	: Vilhelm

BİRİNCİ BÖLÜM

I

KAMP, Mulhouse'a iki kilometre uzakta, Ren nehrine doğru bereketli bir ovanın ortasına kurulmuştu. Puslu gökyüzünde ağır bulutların gezindiği bu ağustos akşamı güneş batarken çadırlar sıra sıra dizilmişti, sancağın önündeki alanda düzenli aralıklarla çatılmış tüfekler parılıyordu; her bir çatkının başında, elinde dolu tüfeğiyle, gözleri uzaklara, geniş nehirden yükselen morumsu sislere dalmış hareketsiz bir nöbetçi duruyordu.

Belfort'tan saat beşe doğru gelmişlerdi. Şimdi saat sekizdi ve askerler tayınlarını daha yeni almıştı. Odunlar yolda bir yerde kaybolmuş olmalıydı, dağıtılmamıştı çünkü. Ateş yakıp bir çorba pişirilemiyordu. Kuru kuru kemirmekle yetinmek zorunda kaldıkları peksimetleri ıslatmak için içkilerinden kocaman fırtlar çekip duruyordu erler; alkol yorgunluktan güçsüzleşmiş bacaklarını hepten uyuşturmuştu. Gerçi iki asker, tüfek çatkılarının gerisinde, manevra sandıklarının yakınında, kasaturalarıyla kestikleri yaş ağaç tomruklarından oluşan yemyeşil bir odun yığınının ısrarla tutuşturmaya çalışıyordu; ama odunlar yanmamakta inatçıydı. Yoğun, kara bir duman sonsuz bir kederle ağır ağır yükselerek akşamın havasına karışıyordu.

Burada yalnızca on iki bin asker vardı, 7. Kolordu'nun General Félix Douay komutasındaki bölümü bu kadardı. Önceki gün çağrılan 1. Tümen Fröschwiller'e gitmişti, 3. Tümen ise hâlâ Lyon'daydı. General, Belfort'tan ayrılıp 2. Tümen, ihtiyat topçu birliği ve eksik bir süvari tümeniyle birlikte ileri yürümeye karar vermişti. Lorrach'ta çoban ateşleri görülmüştü. Schlestadt kaymakamından gelen telgraf, Prusyalıların Ren nehrini Markolsheim'dan geçeceklerini haber ve-

riyordu. Diğer birliklerin en sağında kaldığı ve onlarla iletişimi olmadığı için kendisini fazlasıyla yalnızlaşmış hisseden general, sınıra doğru hareketliliğini hızlandırmıştı ki önceki gün Wissembourg'daki beklenmedik bozgunun haberi geldi. Her an 1. Kolordu'ya desteğe çağrılabilirlerdi, tabii eğer kendileri çoktan düşmanla burun buruna gelmemişlerse! Bugün, bu fırtınalı, huzursuz 6 Ağustos Cumartesi günü, Fröschwiller taraflarında bir yerde bir çarpışma yaşanmış olmalıydı; sıkıntılı ve boğucu gökyüzünden anlaşıyordu bu; insanın içini ürperten, kaygı yüklü, apansız rüzgârlar esiyordu. Tümen iki gündür çarpışmaya girmek için yürüdüğünü düşünmekteydi; askerler, Belfort'tan Mulhouse'a uzanan bu zorunlu yürüyüşün sonunda, karşılarında Prusyalıları bulmayı bekliyordu.

Güneş iyice alçalmıştı, tören alayı kampın uzak bir köşesinde çalmaya başladı; davulların gümbürtüsü, borazanların tiz sesi açık havada belli belirsiz duyuluyordu. Kazıkları toprağa iyice saplayarak çadırını sağlamlaştırmaya uğraşan Jean Macquart doğruldu. Savaş söylentilerinin ortalıkta dolaşmaya başladığı günlerde, Jean da yüreği kan ağlayarak Rognes'dan ayrılmaktaydı; hem karısı Françoise'ı hem de ondan kendisine kalan toprakları kaybetmişti; otuz dokuz yaşında yeniden orduya katılmış, onbaşı apoletlerini bir kez daha omzuna takarak o sırada cepheye gönderilmek üzere er ve komutanları tamamlanan 106. Alay'a hemen alınmıştı. Solférino Savaşı'ndan sonra ordu-
dan güle oynaya ayrılmıştı Jean; artık kimsenin canını almayacağına, çalımından geçilmeyen bir asker olmayacağına enikonu sevinçliydi o günlerde. O yüzden, kendisini sırtında yine asker kaputuyla görmek onu hâlâ zaman zaman şaşırtıyordu. Ama ne çare? İnsanın elinde ne işi ne karısı ne malı mülkü kalmışsa, acıyla öfke bir olup yüreğine çökmüşse? Hırsını baş belası bir düşmandan çıkarmaktan daha iyi ne olabilirdi! Kendi haykırışını iştirir gibi oldu: Ah! Kör olasıca kader! Madem Fransa'nın güngörmüş toprağını işleyecek gücü yoktu artık, o da koruyacaktı öyleyse onu!

Jean ayakta dikilip tören alayının geçişi sırasında son bir hareketlenme yaşayan kampa göz gezdirdi. Birkaç adam koşuyordu. Çoktan uyuklamaya geçmiş olan diğerleriye doğrulmuş, sınırlı bir bıkkınlıkla geriniyorlardı. Jean sabırla, kusursuz bir asker olmasını

sağlayan o sakin mizacı, sağduyulu ölçülülüğüyle, yoklama borusunun çalmasını bekledi. Silah arkadaşları, eğitim görseydi şimdi çok daha iyi yerlerde olabileceğini söylerlerdi hep. Oysa yalnız okuma yazma bildiğinden çavuşluk rütbesinde bile gözü yoktu onun. İnsan bir kez köylü olmaya görsün, hep köylü kalırdı.

Tütüp duran yaş tomruk yığınının görüntüsü dikkatini çekti; kan ter içinde uğraşan iki adama, Loubet ile Lapoulle'a seslendi; ikisi de kendi mangasındandı.

“Bırakın artık şunu! Zehirlediniz hepimizi!”

Zayıf, yerinde duramayan, şakacı yüzlü Loubet sırttı:

“Tutuşuyor onbaşım, güvenin bana... Ne duruyorsun sen, üfle-sene!”

Yaşarmış, kan çanağına dönmüş gözleri, pençe pençe kızarmış yüzüyle, tulum gibi şişirdiği yanaklarından bir kasırğa çıkarmak için çırpınan iriyarı Lapoulle'u dürttü.

Manganın diğer iki askeri, rahatına düşkünlüğünü belli eden tembel bir kaykılışla sırtüstü uzanmış olan Chouteau ile çömelmiş, büyük bir dikkatle pantolonundaki yırtığı dikmekle uğraşan Pache, Lapoulle ayısının muşmula gibi buruşturduğu yüzüne bakarak kahkahayı bastılar.

“Dön de arkandan çıkar havayı, öylesi daha etkili olur!” diye bağırdı Chouteau.

Jean gülüp eğlenmelerine ses etmedi. Belki de bundan sonra eğlenmek için pek fırsatları olmayacaktı; ayrıca Jean, dolgun, ciddi yüzüyle her ne kadar ağırbaşlı bir okul çocuğunu andırsa da karamsarlığı seven biri değildi, adamlarının keyiflenmesine sevgiyle göz yumardı. O sırada dikkatini başka bir grup çekti; yine kendi mangasından bir asker, Maurice Levasseur, neredeyse bir saattir sivil giyimli biriyle kafa kafaya vermiş konuşuyordu; otuz altı yaşlarında, kızıl saçlı, iki kocaman, pörtlek, insanı çürüğe çıkaracak kadar miyop, mavi gözün aydınlattığı sadık köpek yüzlü bir adamdı bu. İhtiyat topçu birliğine bağlı, kendinden emin, gözü pek bir adama benzeyen kara bıyıklı, keçasakallı bir astsubay çavuş da katılmıştı onlara; üçü birlikte aile arasındaymış gibi sohbetle dalıp çevreyi unutmuştu.

Jean azar işitmelerine engel olmak için kibarca araya girmesi gerektiğini düşündü.

“Gitseniz iyi olur beyefendi. Tören alayı dibimizde, teğmen sizi görecektir olursa...”

Maurice sözünü bitirmesine izin vermedi.

“Kalabilirsiniz Weiss.”

Sonra onbaşıya dönerek kuru bir sesle:

“Beyefendi eniştem olur. Albayı tanıyor, ondan izni var.”

Elleri hâlâ gübre kokan bu köylü ne diye onların işine burnunu sokuyordu? Geçen sonbahar avukat çıktıktan sonra orduya gönüllü yazılan Maurice, albayın korumasında olduğundan, kayıt şubesine uğramadan 106. Alay’a alınmıştı; sırtında çanta, dere tepe dolaşmaya razıydı ya, daha ilk andan, komutanı olan bu kör cahil, kaba saba köylüye karşı içinde bir tiksinti, gizli bir isyan uyanmıştı.

“Peki,” diye yanıtladı Jean sakin bir sesle. “Enselenin o zaman, beni ilgilendirmez!”

Sırtını döndü, dönerken de Maurice’in yalan söylemediğini fark etti; çünkü ağarmış gür bıyıklarının ortadan ikiye bölüdüğü uzun, sarı yüzüyle Albay de Vineuil, her zamanki büyük soylu havalarında, tam o sırada oradan geçmekteydi ve Weiss’la diğer askeri gülümseyerek selamlamıştı. Albay hızlı hızlı yürüyerek sağda, iki üç yüz adım kadar ötede erik ağaçlarının arasından görünen, kurmay heyetinin geceyi geçirmek üzere yerleştiği çiftlik evine doğru ilerledi. Wissembourg’da vurulup ölen erkek kardeşinden gelen haberin korkunç bir kederle sarstığı 7. Kolordu komutanının orada olup olmadığını kimse bilmiyordu. Gelgelelim 106. Alay’ın bağlı olduğu tugayın komutanı General Bourgain-Desfeuilles’ün, her zamanki mızımlılığı, akıl eksikliğinin hiç mi hiç rahatsız etmediği boğazına düşkün insanlara özgü pırl pırl cildi ve kısa bacakları üstünde yuvarlanırcasına devinen iri vücuduyla orada olduğu kesindi. Çiftlik evinin çevresinde hareketlilik giderek artmıştı; posta erlerinin biri gidip biri geliyor, herkesin sabahtan beri yakınlarda ve ölümcül olduğunu hissettiği büyük çarpışmayla ilgili gelmek bilmeyen telgraflar gergin bir havada bekleniyordu. Nerede olmuştu bu savaş ve sonuçları neydi? Karanlık bastırıldıkça meyve bahçesinin üzerinde, ahırların çevresine saçılmış

tahıl yığınlarının üzerinde sanki bir kaygı birikiyor ve karaltı gibi ortalığa yayılıyordu. Kampın çevresinde dolanan Prusyalı bir casusun yakalandığı, generalin sorguya çekmesi için çiftlik evine getirildiği dedikoduları dolaşmaktaydı. Böyle koştuğuna bakılırsa Albay de Vineuil'e de bir iki telgraf gelmiş olabilirdi.

Bu arada Maurice, eniştesi Weiss ve kuzeni astsubay çavuş Honoré Fouchard'la konuşmasına dönmüştü. Uzaklardan gelen tören alayı, günbatımının hüzünlü sessizliği içinde, yaklaştıkça sesi yükselerek, çınlaya gümbürdeye geçti yanı başlarından; ama onlar sanki duymadı. Dedesi Büyük Ordu'nun* bir kahramanı olan genç Maurice, Chêne-Populeux'de doğmuştu. Babası ailesinin bu ününü sürdürmeyip tahsildarlık gibi düşük bir mesleğe gerilemişti. Bir köylü kadını olan anasıysa, onu ve ikiz kız kardeşi Henriette'yi doğururken ölmüştü. Maurice'e küçüklüğünden beri Henriette bakmıştı. Maurice'in şimdi burada, orduda gönüllü er olarak bulunuşu, işlediği büyük hataların, ailesinin hukuk eğitimini tamamlaması ve bir beyefendi olması için varını yoğunu ortaya koyarak onu gönderdiği Paris'te, zayıf ve taşkın kişiliğinden ileri gelen bir savurganlıkla kumara, kadınlara, insanın iliğini sömüren Paris'in budalaca eğlencelerine saçtığı paraların bir sonucuydu. Babası bu yüzden ölmüştü, kız kardeşiyse ne var ne yok satıp savdıktan sonra yine de bir koca bulacak kadar şanslı çıkmıştı. Chêne-Populeux Genel Rafinerisi'nde yıllarca muhasebecilik yapan, şimdi de Sedan'ın önde gelen kumaş fabrikatörlerinden Mösyö Delaherche'in yanında ustabaşı olarak çalışan, Mulhouse doğumlu, dürüst bir Alsaslı olan Weiss'le evlenmişti. Coşkulu, cömert, ama hayat karşısında sağlam durmayı bilmeyen, esen rüzgâra göre savrulan, iyiyi görünce hemen umutlanıp kötüyü görünce hemen cesareti kırılacak kadar zayıf sinirli olan Maurice, sonunda akıllandığını düşünüyordu. Sarışın, ufak tefek biriydi; çok geniş bir alnı, ufak bir burnu ve çenesi, ince bir yüzü, gri, sevecen ama kimi zaman biraz delice bakan gözleri vardı.

* Fr. Grande Armée: Napolyon Bonapart'ın imparatorluk döneminde oluşturulan Fransız askeri kuvvetidir. İmparatorun güvenliğinden sorumlu İmparatorluk Muhafızları'nın yanı sıra piyade, süvari, topçu, levazım ve sıhhiye birliklerini içeren bir kolordular sisteminden oluşmuştur. -çev.

Weiss, ailevi bir işi halletmek için ilk çatışmaların hemen öncesinde apar topar Mulhouse'a gelmişti; kayınbiraderini ziyarete gelebilmesini Albay de Vineuil'ün iyi niyetine borçluymuştu çünkü albay, Weiss'in yanında çalıştığı kumaş fabrikatörüyle önceki yıl evlenen, Maurice'le Henriette'in de rastlantıyla çocukluktan tanıdığı bir komşu olan genç, güzel dul Madam Delaherche'in amcası olurdu. Bölüğündeki komutanlar arasında albay dışında bir de Yüzbaşı Beaudoin'ı eskiden tanırdı Maurice; Beaudoin da ön adı Gilberte olan genç Madam Delaherche'in bir ahabıydı, Gilberte'in Mézières'de orman müfettişi Mösyö Maginot'yla evli olduğu zamanlarda ikisinin çok yakın dost oldukları söylenirdi.

Kız kardeşini tutkuyla seven genç adam Weiss'e defalarca:

"Henriette'i benim için öpün," dedi. "Söyleyin ona yakında çok mutlu olacak, sonunda benden gurur duymasını sağlayacağım."

Geçmişte yaptığı çılgınlıklar aklına gelince gözleri doldu. Eniştesi de duygulanmıştı, uzatmamak için topçu Honoré Fouchard'dan yana döndü.

"Remilly'den ilk geçişimde Fouchard Dayı'ya da uğrayacağım, sizi gördüğümü, sağlığınızın iyi olduğunu iletceğim."

Henriette ile Maurice'in dayısı olan Fouchard Dayı, bir parça toprağı olan, gezici kasaplıkla geçinen bir köylüydü. Sedan'a altı kilometre uzaklıktaki Remilly'de bir tepede otururdu.

"İyi!" diye usulca yanıtladı Honoré. "Babamın umurunda değil gerçi, ama sizin hoşunuza gidecekse uğrayın yine de."

Tam o sırada çiftlik evinin orası hareketlendi; casuslukla suçlanan serserinin, yanında bir subayla birlikte, serbest olarak dışarı çıkarıldığını gördüler. Tutuklanmayıp yalnızca kamptan atıldığına göre, kimliğini göstermiş ve bir hikâye anlatmış olmalıydı. Bu kadar uzaktan, üstelik karanlık bastırırken, neye benzediğini seçmek zordu; iri kıyım, dörtgen vücutlu, kızıl kafalı bir adamdı.

Ama Maurice çığılığı bastı:

"Honoré, şuraya bak... Prusyalı değil mi bu, Goliath hani!"

Bu isim topçuyu yerinden sıçrattı. Çakmak çakmak yanan gözlerini o yana çevirdi. Goliath Steinberg, bir zamanlar çiftliklerinde çalışan, babasıyla arasının bozulmasına yol açan, Silvine'i elinden

alan o adam, o aşığılık hikâye, hâlâ yüreğini kavuran o iğrenç pislik! Koşup boğazına yapışmak istedi ama adam çoktan tüfek çatkılarını geçip gitmiş, gecenin içinde kaybolmuştu.

“Goliath ha!” diye mırıldandı. “Olamaz! Orada demek, onlarla birlikte... Bir daha karşıma çıkarsa var ya!”

Elini gözdağı verircesine karanlığın çöktüğü ufka, gözünde Prusya demek olan eflatun rengi doğuya doğru salladı. Bir sessizlik oldu; sonra yeniden tören alayının uzaklardan, kampın öteki ucundan gelen sesini duydular; ses giderek silikleşen şeylerin ortasında ölgün bir yumuşaklıkla dağılıp gitti.

“Hay allah!” diye yeniden konuştu Honoré. “Yoklama borusu çaldığında yerimde olmazsam yakalanacağım. Hadi iyi akşamlar! Herkese selam!”

Weiss’in iki elini birden son kez sıktıktan sonra, babasından bir daha söz etmeden, Silvine’in dudaklarını yakan adını ağzına alıp ona hiçbir haber iletmek istemeden, geniş adımlarla, ihtiyat topçu birliğinin yerleştiği küçük tepeye doğru yürüdü.

Dakikalar sonra solda, 2. Tugay’ın bulunduğu yerde bir yoklama borusu çaldı. Bir başkası daha yakından karşılık verdi. Sonra çok uzaktan üçüncüsü duyuldu. Bütün borazanlar bir ağızdan çalmaya başlamıştı ki bölük borazancısı Gaude da var gücüyle notaları üflemeğe koyuldu. Borazanını hep ciğerleri sökülürcesine üfleyen bu Gaude, tüysüz, ensesine vur lokmasını al denen cinsten, ince uzun, dertli bir çocuktü.

İri gözleri hep dalgın bakan, ufak tefek, donukça biri olan Çavuş Sapin yoklamaya başladı. İnce sesiyle teker teker adları söylüyor, çevresine toplanan erler tizden basa bütün tonlarda yanıtliyordu. Derken sessizlik oldu.

“Lapouille!” diye bağırarak yineledi çavuş.

Yine kimseden yanıt gelmedi. Jean, arkadaşlarının dolduruşta getirdiği er Lapouille’ün tutuşturmak için inat ettiği yaş tomruklara doğru seğırtti. Lapouille yüzüstü uzanmış, ciğer gibi bir suratla, yerden yukarı doğru üfleyerek tomruklardan çıkan kara dumanı kovmaya çalışiyordu.

“Tanrı aşkına!” diye bağırıldı Jean. “Bırakın artık şunu! Yoklamaya yanıt verin!”

Afallayan Lapoulle doğrudu, konuyu anlar gibi olunca öyle yabani bir sesle “Burada!” diye haykırdı ki Loubet gülmekten sırtüstü devrildi, o kadar komiğine gitmişti. Dikişini bitirmiş olan Pache, dua mırıltısına benzeyen, duyulur duyulmaz bir sesle yanıt verdi. Chouteau küçümser bir tavırla, ayağa bile kalkmadan söyledi yanıtını ve oturduğu yere iyice yayıldı.

Bu sırada, görevli Teğmen Rochas birkaç adım ötede kıvıldamadan bekliyordu. Yoklama bittikten sonra Çavuş Sapin yanına yaklaşıp eksik olmadığını bildirince, hâlâ Maurice’le konuşmakta olan Weiss’i çenesiyle gösterip bıyıklarının arasından homurdandı:

“Fazlamız bile var, ne işi var burada bu adamın?”

Bu sözleri işiten Jean bir açıklama yapması gerektiğini düşünerek: “Albaydan izni varmış komutanım,” dedi.

Rochas öfkeyle omuzlarını silkti ve tek söz etmeden, çoban ateşlerinin sönmesini bekleyerek çadırların yanından yürümeye koyuldu. O gün çok yol yürüdükleri için yorgunluktan bacakları kopan Jean, Maurice’in birkaç adım ötesine çöküverdi. Maurice’le Weiss’in başta uğultuyu andıran konuşmaları kulağına geliyordu; ama ağır işleyen kalın kafasının içi söze dökemediği karışık düşüncelerle dolu olduğundan dinlemiyordu Jean.

Savaşı savunuyordu Maurice; savaşın kaçınılmaz, hatta ulusların varlığı için gerekli olduğu düşüncesindeydi. Evrimci düşüncelere, dönemin okumuş gençliğini coşturan bütün o evrim kuramına merak saldığından beri tartışılmaz görüyordu bunu. Yaşam her âniyle bir savaş değil miydi? Doğanın yasası sürekli bir mücadele, en iyi olanın kazanması, gücün eylemle beslenerek yenilenmesi, yaşamın ölümden hep yeniden doğması değil miydi? Hatalarını bağışlatmak için orduya katılmayı, sınıra savaşa gitmeyi aklından geçirdiği ilk an, duygularını ayaklandıran o büyük coşkuyu anımsadı. İradesini tamamen imparatora teslim eden plebisit Fransası* savaş istemiyor olabilirdi.

* III. Napolyon, iktidarı boyunca beş kez plebisit düzenlemiştir. Önce darbe yapıp meclisi dağıtarak ilan ettiği anayasayı, sonra da imparatorluk ilanını halkoyuna sunmuştur. Ardından Nice ve Savoie’nın Fransa topraklarına katılması için iki plebisit yapılmıştır. Son olarak da Mayıs 1870’te anayasada yapılan değişiklikler konusunda bir plebisit düzenlenmiştir. Plebisit, Bonapartist rejimde halkın demokrasi talebini yatıştıran ve baskıcı politikalara meşruiyet kazandıran bir araç olarak kullanılmıştır. –cev.

Kendisi bile ondan sekiz gün önce savaşın ayıp ve aptalca bir şey olduğunu söylüyordu. O sıralar İspanya tahtında hak iddia eden Alman prensini tartışıyordu insanlar; derken her şey yavaş yavaş birbirine girdi, kime baksan haksızdı sanki ve sonunda öyle bir an geldi ki kimin kimi kıskırttığı artık bilinemez oldu; yalnızca kaçınılmaz olan, tarihin belli bir saatinde bir halkı diğerinin üstüne savuran o zorunlu yasa işledi. Paris'in bir ucundan öbür ucuna büyük bir heyecan dalgası yayılmıştı; o çalkantılı gece, insan selinin sürüklendiği bulvarlar, "Berlin'e! Berlin'e!" diye haykırarak ellerindeki meşaleleri sallayan kalabalık yeniden canlandı gözünde. Belediye Sarayı'nın önünde, bayrağa sarınıp bir arabanın ön kısmına tırmanmış, kraliçe edasıyla *Marseillaise*'i söyleyen uzun boylu güzel kadının sesi hâlâ kulaklarındaydı. Yalan mıydı peki bütün bunlar? Paris'in kalbi o gece küt küt atmamış mıydı? O akşamki sinirsel coşkunluğunu, Maurice'e hep olduğu gibi, korkunç bir şüphe ve tiksinti saatleri izlemişti: Kışlaya gelişi, kendisini karşılayan erbaş, giysilerini veren çavuş, pislik içinde leş kokan koğuş, yeni arkadaşlarıyla kaba saba bir dostluk, bütün organlarını pestile çeviren, beynini uyuşturan mekanik alıştırmalar. Yine de haftasına kalmadan almış, tiksintisi geçmişti. Sonunda alay Belfort'a doğru yola çıkarken o da heyecanına yeniden kavuşmuştu.

Maurice ilk günden beri zafere kesin gözüyle bakıyordu. Ona sunulacak olursa İmparator'un planı açıklı: Dört yüz bin adamı Ren nehrine salacak, Prusyalılar hazırlıklarını tamamlayamadan nehri geçecek, güçlü bir baskınla Kuzey Almanya'yı Güney Almanya'dan ayıracak ve bir iki parlak başarının ardından Avusturya ile İtalya'yı Fransa'yla birlik olmaya zorlayacaktı. Bir ara, kendi alayının bağlı olduğu 7. Kolordu'nun Brest'ten denize açılıp Danimarka'ya çıkacağı, böylelikle Prusya ordularından birini olduğu yere çivilenmek zorunda bırakacak bir şaşırtma hareketi yapacağı dedikoduları çıkmamış mıydı? Prusya afallayacak, dört bir yandan beli bükülecek ve birkaç hafta içinde ezilecekti. Strazburg'dan Berlin'e kolaycacak yapılan askerî bir gezinti olacaktı bu savaş. Ne var ki Belfort'ta bekleyiş uzadığından beri kaygılar Maurice'de rahat huzur bırakmamıştı. Kara Ormanlar'ın girişini gözlemekle görevlendirilen 7. Kolordu, Belfort'a anlatılmaz bir dağınıklık içinde varmıştı; askerî, malzemesi, her

şeyi eksikti. İtalya'dan 3. Tümen'in gelmesi bekleniyordu; 2. Süvari Tugayı bir halk ayaklanmasından korkulduğu için Lyon'da kalmıştı; üç topçu birliği ise yolunu kaybetmişti, kimse nerede olduklarını bilmiyordu. İnanılmaz bir yokluk vardı sonra, ordunun ihtiyaçlarını karşılaması gereken Belfort dükkânları tamtakırdı: Ne çadır bulunabiliyordu, ne tencere ne içlik ne tıbbi malzeme ne bir nalbant ne atlara bukağı. Tek bir hastabakıcı ya da görevli memur yoktu. Tüfeklere gereken otuz bin yedek parçanın kaybolduğu son anda fark edilmişti; bu yüzden bir subayı Paris'e yollamak zorunda kalmışlar, o da zar zor kopardığı beş bin yedek parçadan fazlasını getirememişti. Diğer yandan, Maurice'i asıl kaygılandıran eylemsizlikti. Buraya geleli iki hafta olmuştu, neden yürümüyorlardı? Geç kalınan her günün sonradan düzeltilemeyecek bir hata, yitirilen bir zafer şansı olduğunu hissediyordu Maurice. Tasarlanan planla içinde buldukları durum arasında dağlar kadar fark vardı; kaldı ki o sırada yalnızca içine kurt düşmüşçesine sezdiği gerçekleri sonraları çok daha iyi öğrenecekti: Birbirlerini koruyacak biçimde düzenli yerleşmiş olması gereken yedi kolordu Metz'den Biche'e, Biche'den Belfort'a sınır boyunca dağılmıştı; asker sayısı her yerde olması gerekenin altındaydı, dört yüz bin adamdan taş çatlasa iki yüz otuz bini kalmıştı; yükselme peşindeki generaller kıskançlıktan birbirlerine yardım etmiyordu; korkunç bir öngörüsüzlükle, harekete geçme ve toplanma emirleri zaman kazanmak için aynı anda veriliyor, bu da içinden çıkılmaz bir kargaşaya yol açıyordu; kısacası en tepeden, hızlı karar vermekten aciz, hasta imparatorundan kaynaklanan bir kötürümlük bütün orduyu sarmış, dağıtmak, mahvetmek, eli kolu bağlı halde dehşetli bozgunlara sürüklemek üzereydi. Gelgelelim, bekleyiş için için bir rahatsızlık yaratmış olsa da onun üstünde, yaklaşmakta olanın içgüdüsel ürpertisi içinde, zafere duyulan inanç hâlâ tamdı.

Birdenbire, 3 Ağustos günü, bir gün önce Sarrebruck'ta zafer kazanıldığı haberiyle çalkalandı ortalık. Büyük bir zafer olup olmadığını kimse bilmiyordu ama gazeteler taşkın sözlerle dolup taşmaktaydı; Almanya ele geçirilmişti, görkemli yürüyüşün ilk adımı atılmıştı, savaş alanında yediği kurşunu soğukkanlılıkla karşılayan veliaht prensin adı dillerdeydi. Derken iki gün sonra, ordunun Wissemburg'da

baskına uğrayıp yenildiği haberi gelince herkesten öfkeli bir çığlık yükseldi. Beş bin adam pusuya düşüp tam on saat otuz beş bin Prusyalıya karşı direnmişti; bu korkakça katliam resmen bir intikamdı! Kuşkusuz komutanların da suçu vardı; güvenlik için gereken önlemleri almayı bilememiş, hiçbir şeyi öngörememişlerdi. Ama bütün bu yanlışlar giderilecekti; Mac-Mahon 7. Kolordu'nun 1. Tümen'ini çağdırtmıştı, 5. Kolordu 1. Kolordu'ya destek olacaktı; o zaman Prusyalılar, sırtlarında piyadelerimizin süngüleriyle Ren nehrinden geldikleri gibi gitmek zorunda kalacaktı. Askerlerin bugün nasıl kıyasıya savaştığını düşünmek, giderek artan bir sabırsızlıkla haber beklemek, bütün bu endişe hali, loşlaşan engin göğün altında kampa her geçen dakika daha çok yayılıyordu.

Maurice, Weiss'a ikide bir aynı şeyi söylüyordu.

“Ah! Bugün kesinlikle iyi bir şamar indirdik onlara.”

Weiss bir şey demeden endişeli bir tavırla başını salladı. Gözlerini çevirmiş, Ren'e, bilinmezlerle dolu simsiyah bir duvarı andıran doğuya bakıyordu; hava çoktan kararmıştı oralarda. Son yoklama borularından sonra uyusukluğa gömülen kampa derin bir sessizlik çökmüştü; arada sırada bir ayak sesi ya da geç kalmış askerlerin konuşmaları bozuyordu bu sessizliği. Kurmay heyetinin şimdilik pek aydınlatıcı olmayan bilgilerle saatte bir gelen telgrafları bekleyerek geceyi geçireceği çiftlik evinin salonunda, göz kırptırır yıldızları andıran bir ışık yanmıştı az önce. Sonunda tutuşturılmaktan vazgeçilen yaş tomruklar, kocaman dumanlar çıkararak hüznü tütüyordu; hafif bir rüzgârın tedirgin çiftlik evinin üstüne doğru sürdüğü duman, gökyüzünde beliren ilk yıldızları pis bir renge boyamıştı.

“Şamar...” diye yineledi Weiss. “Allah vere de öyle olsa.”

Hâlâ birkaç adım ötede oturan Jean kulaklarını dikti; titrekle, kuşkuyla bir sesle söylenen bu dileği duyunca şaşırır Teğmen Rochas ise düpedüz durup dinlemeye koyuldu.

“Nasıl!” dedi Maurice. “Tam olarak güvenmiyorsunuz öyleyse, yenilebileceğimizi düşünüyorsunuz!”

Enişesi bir hareketle susturdu Maurice'i, elleri titriyordu; iyilik okunan yüzü bir anda allak bullak olmuş, sapsarı kesilmişti:

“Yenilmek mi, tanrı korusun! Biliyorsunuz, buralıyım ben, büyükbabamla büyükannemi 1814’te Kazaklar öldürmüş. Buraların istila edildiğini düşündüğümde kendiliğinden sıkılıyor yumruklarım, öyle bir şey olsa sırtımda redingotumla asker gibi savaşıyorum ben de! Yenilgi; hayır, hayır! Onun olabileceğine inanmak istemiyorum!”

Sakinleşti, omuzlarını bitkince aşağı bıraktı.

“Yalnız... ne yapayım, içim hiç rahat değil... Avcumun içi gibi bilirim ben Alsas’ımı, işlerim için bir ucundan öbür ucuna kadar daha yeni gidip geldim; generallerin gözünün önünde olduğu halde görmeyi reddettiği şeyleri biz, biz halk görüyoruz. Ah! Evet, biz de istedik Prusya’yla bu savaş. Bu eski anlaşmazlığın çözülmesini uzun süredir bir kenarda sesimizi çıkarmadan bekliyoruz. Ama bu Baden’deki, Bavyera’daki insanlarla iyi komşuluk ilişkilerimiz olmasına engel değil ki! Ren’in öbür yakasında hepimizin akrabaları, arkadaşları var. Biz onların da bizim gibi o katlanılmaz Prusyalı kibrini yere çalmayı hayal ettiğini düşünüyorduk. Biz ki o kadar sakın, o kadar kararlıydık bu işte, on beş günden beri her şeyin nasıl da kötüye gittiğini gördükçe bizi de bir sabırsızlık, bir endişe sardı. Savaşın patlak vermesiyle birlikte düşman süvarilerinin köylere korku salmasına, bölgeyi tanıyıp öğrenmesine, telgraf hatlarını kesmesine izin verildi. Baden’le Bavyera ayağa kalktı, Palatina’da askerî birliklerin inanılmaz bir hareketliliği var; dört bir yandan, pazaryerlerinden, panayırlardan gelen haberler sınırın tehdit altında olduğunu gösteriyor; bucak halkıyla belediye başkanları sonunda korkuya kapılmışlar, oradan geçen birliklerin komutanlarına bunları söylemeye koşmuşlar; komutanlar omuz silkmiş, ‘Korkakların gördüğü rüyalar bunlar, düşman daha uzakta,’ demişler... Nasıl iş bu? Bir saati bile boşa harcamamak gerekirken günler, günler geçiyor! Neyi bekliyor olabiliriz? Bütün Almanya’nın gelip sırtımıza dayanmasını mı!”

Üzüntülü, kısık bir sesle, bütün bunları uzun uzun düşünüp kendi kendine defalarca tekrarlamış gibi konuşuyordu.

“Ah! Almanya’yı da iyi bilirim ben ve en kötüsü, sizlerin hiç bilmemesi, sizin için ha Almanya ha Çin... Anımsar mısınız Maurice, Günter diye bir kuzenim vardı, geçen ilkbahar elimi sıkımayla Sedan’a gelmişti bu delikanlı. Anne tarafından kuzenim olur, onun annesiyle

benim annem kardeşti; annesi Berlin’de evlenmişti, o da orada doğdu büyüdü, Fransa’dan nefret ediyor. Prusya muhafız birliğinde yüzbaşı oldu şimdi. O akşam onu gardan yolcu ederken sert bir sesle bana söylediği sözler hâlâ kulağında, ‘Fransa bize savaş açarsa kaybedecek,’ demişti.”

O ana kadar kendini tutmuş olan Teğmen Rochas öfkeyle yaklaştı. Elli yaşlarında, sırık gibi ince uzun, avurtları çökük, yağız yüzlü bir adamdı. Kocaman, kemerli burnu, fırça gibi sert, kır bıyıklarının örttüğü geniş, kuvvetli, biçimli ağzının üstüne kıvrılırdı. Gök gürültüsünü andıran bir sesle bağırıyordu:

“Hayrola! Ne yapıyorsunuz siz burada, adamlarımızın gözünü mü korkutuyorsunuz!”

Tartışmayı kenardan izleyen Jean, Rochas’ya temelde hak verdi. Uzun gecikmelere ve ordunun içinde bulunduğu düzensizliğe şaşırarak birlikte, o da Prusyalılara akıllara ziyan bir kötek atacaklarından bir an bile kuşku duymamıştı. Kesindi bu, bunun için oradalarlardı çünkü.

Afallayan Weiss:

“Ama ben kimsenin gözünü korkutmaya çalışmıyorum teğmen!” dedi. “Tersine, herkesin benim bildiklerimi bilmesini istiyorum; çünkü ancak bilerseniz olacakları öngörebilir ve olaylara yön verebilirsiniz. Bakın, sözgelimi bu Almanya...”

Aklı başında konuşmasıyla anlatmayı, korkularını açıklamayı sürdürdü: Sadowa’dan* sonra güçlenmişti Prusya, ulusal hareket onu diğer Alman devletlerinin başına geçirmişti; kurulmakta olan bu geniş imparatorluk, ulusal birliğini elde etme coşkusuyla gençleşmiş, karşısında kimsenin duramayacağı atılımlara girişmişti; zorunlu askerlik sistemi bütün ulusu silahlanmış, eğitim görmüş, disiplin kazanmış bir biçimde ayağa kaldırmıştı; araç gereçten yana eksikleri yoktu, büyük savaşlara alışkınlardı, Avusturya’ya karşı kazandıkları ezici zaferin gururu hâlâ akıllarındaydı; zekâsı ve moral gücü çok yüksek bir

* 1866 yılında Yedi Hafta Savaşı olarak da bilinen Avusturya-Prusya Savaşı sırasındaki Sadowa Muharebesi. Bu savaştan zaferle çıkan Prusya, Avusturya’nın yer almadığı Kuzey Alman Konfederasyonu’nu kurarak Alman devletleri üstünde egemenlik sağlamıştır. -çev.

orduymdu bu, komutanlarının neredeyse tamamı gençti, emir aldıkları başkomutanlık ise kusursuz sağlamlığı ve öngörüsüyle, olayları mükemmel bir netlikte görüş yeteneğiyle savaş sanatında çığır açar gibiydi. İşte bu Almanya'nın karşısında, dilini korkak alıştırmadı, Fransa'yı gösterdi Weiss: Plebisitten bir kez daha alkışlarla çıkmış olsa da içeriden çürümüş, özgürlüğü ortadan kaldırarak vatan fikrini zayıflatmış, yeniden liberalleşmeye çok geç kalkışıp yıkımın önüne geçememiş, zincirlerinden kendisinin boşandığı açgözlülüğü, zevk düşkünlüğünü doyumadığı an yerle bir olmaya hazır, kocamış bir imparatorluktu Fransa; ordunun elbette soydan gelen hayranlık verici bir yiğitliği vardı, Kırım'da, İtalya'da zaferler kazanmış askerlerle doluydu; fakat askerliği para karşılığında başkasına yaptıрма işi bu orduyu bozmuştu, halen Afrika'da kullanmaya alıştığı yöntemleri sürdürüyordu, bilimin getirdiği yenilikleri deneme çabasına girişmeyecek kadar zaferden emindi; son olarak generaller, çoğu vasattı, rekabet hepsini yiyip bitirmişti, aralarında öyleleri vardı ki cahillikleri akıllara durgunluk verirdi; başlarında ise hastalıklı, kararsız bir imparator bulunuyordu, mezbahaya götürülen bir hayvan sürüsünün ürkekliği ve dağınıklığı içinde başlayan, herkesin de en ufak bir ciddi hazırlık olmadan, körlemesine atıldığı bu korkutucu macerada yanıtılan ve yanılan bir imparator.

Rochas gözleri hayretten büyümüş bir halde dinliyordu bu sözleri. Büyüklüğü dillere destan burnu kırışmıştı. Sonra birdenbire bir kahkaha, öyle bir kahkaha attı ki az kalsın çenesi ayrılacaktı.

“Ne anlatıyorsunuz siz yahu! Ne demek oluyor bütün bu saçmalıklar! Hiçbir anlamı yok bunların, insanın anlamak için kafa patlatmasına bile değmeyecek kadar aptalca şeyler... Gidin bunları askerliğe yeni başlayan çömez erlere anlatın siz, bana değil, hayır! Yirmi yedi yılımı verdim ben bu mesleğe!”

Bunları söylerken yumruğuyla göğsüne vuruyordu. Limousin'den gelen bir duvarcı ustasının oğluydu Rochas. Paris'te doğmuştu, babasının durumundan nefret ettiği için on sekizine basar basmaz orduya yazılmıştı. En alttan başlamıştı mesleğe, tırnaklarıyla kazımıştı; Afrika'da onbaşı, Sivastopol'da çavuş, Solférino'dan sonra teğmen olmuş, bu rütbeyi on beş yıl boyunca nice zorluklara katlanarak, kah-